

Osmanlı yönetiminde etkin rol oynayan Karaçelebi ailesine mensup olan Karaçelebi-zâde Abdülazîz Efendi, kardeşi gibi yönetim kadrolarında yer almış ve şeyhülislamlık makamına kadar yükselmiştir. Azizî mahlasıyla şiirler yazan ve her üç dilin inceliklerine vakıf olan Azizî Efendi, belagata önem vermiştir. Yazdığı eserlerde bu özelliklerine rastlanan Karaçelebi-zâde'nin Süleymân-nâme adlı eserinde uzun tamlamalar içinde oluşturduğu ses ve söz sanatları ile olayları anlattığı gözlenmiştir.

Selim-nâmelerin bir devamı niteliğinde oluşturulan Süleymân-nâmeler Kanûnî hayatta iken yazılmaya başlanan eserlerdir. Bu eserlerin bir kısmında yazarlar bizzat savaflara katılmışlardır. Karaçelebi-zâde Abdülazîz Efendi'nin Süleymân-nâme'si ise Kanûnî'nin ölümünden sonra yazılan bir eserdir. Eseri önemli kılan özelliği 17. yy.da yazılan tek Süleymân-nâme olmasıdır. Bir giriş ve 25 bölümden oluşan eser, Kanûnî'nin cülûsundan Zigetvar seferinde ölümüne kadar olan tarihî olayları anlatır. Bunun yanında eserde Kanûnî'nin yaptırdığı cami, çeşme vb. hayır işleri, şehzadeler, devrin sadrazamları ve âlimleri hakkında bölümler de vardır. Kâtip Çelebi'nin "hoş bir kompozisyonu" olduğunu söylediği eser hakkında, Babinger "süslü ve tumturaklı bir dil ile Kanûnî Süleymân'ın hayat ve hükümetini anlatır." demiştir.

Karaçelebi-zâde Abdülazîz Efendi
SÜLEYMÂN-NÂME
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

Karaçelebi-zâde Abdülazîz Efendi
SÜLEYMÂN-NÂME
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

Dr. Volkan Karagözlü

Dr. Volkan Karagözlü

ISBN : 978-625-7305-50-1

9 786257 305501

Fiyatı: ₺ 50

www.grafiker.com.tr • 0 312 284 16 39

Karaçelebi-zâde Abdülazîz Efendi

SÜLEYMÂN-NÂME

(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

Dr. Volkan Karagözlü

Ankara 2021

Karaçelebi-zâde Abdülazîz Efendi
SÜLEYMÂN-NÂME
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

Hazırlayan

Dr. Volkan Karagözlü

ISBN: 978-625-7305-50-1

1. Baskı

Kasım, 2021 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 416

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

Varlığı
bir
göl
kokusu
kadar
latif
olan ve
hayatı
boyunca
beni
destekleyen
canım,
biricik
annem...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	11
NÜSHA KISALTMALARI.....	12
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	13
GİRİŞ.....	15
Genel Olarak Süleymân-nâmeler.....	15

I. BÖLÜM

1. Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Hayatı.....	21
2. Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Eserleri.....	23
2.1. Tarih Eserleri.....	23
2.1.1. Ravzatü'l-ebrâri'l-mübîn bi-vekayi'i Selefi'l-mâziyye ve'l-ahbâr.....	23
2.1.2. Ravzatü'l-ebrâr Zeyli.....	23
2.1.3. Süleymân-nâme.....	23
2.1.4. Zafer-nâme.....	24
2.2. Siyer Eserleri.....	24
2.2.1. Mir'âtü's-safâ fi Târihi'l-enbiyâ.....	24
2.2.2. Fevâyihu'n-nebeviyye fi Siyeri'l-mustafâviyye.....	24
2.3. Edebiyat Eserleri.....	24
2.3.1. Gülşen-i Niyâz.....	24
2.3.2. Divânçe.....	24
2.3.3. Münâcât.....	24
2.4. Diğer Eserleri.....	24
3. Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Süleymân-nâme'si.....	25
3.1. Süleymân-nâme'nin Muhtevası.....	25
3.2. Dil ve Anlatım Özellikleri.....	28
3.2.1. Başlıkların Kullanımı.....	28
3.2.2. Şiir Kullanımı.....	29

3.2.3. Tasvirlerin Kullanımı.....	30
3.2.4. Alıntı Unsurların Kullanımı.....	31

II. BÖLÜM SÜLEYMÂN-NÂME

1. Süleymân-nâme Nüshalarının Tavsifi.....	33
2. Nüshaların Değlendirilmesi.....	45
3. Tenkitli Metin Oluşturulurken Dikkat Edilen Özellikler.....	46
KAYNAKÇA	49
I. Basılı Kaynaklar.....	49
II. İnternet Kaynakları.....	54
TENKİTLİ METİN	55
1. Makâle-i Cülûs-ı Sultân Süleymân.....	66
2. Makâle-i Vâkı'a-i Canberd.....	71
3. Makâle-i Feth-i Belgrad-ı Dârü'l-cihâd.....	83
4. Makâle-i Feth-i Rodos.....	116
5. Makâle-i Mısr-ı Kâhire.....	147
6. Vilâdet-i Sultân Selîm.....	158
7. Ceng-i Kral-ı Lavoş.....	160
8. Makâle-i Anadolu Der-def-i Eşkiyâ.....	181
9. Gazâ-yı Peç.....	187
10. Sûr-ı Hitân-ı Sultân Selîm.....	193
11. Makâle-i Frendeş.....	198
12. Feth-i Bağdâd-ı Dârü's-selâm.....	203
13. Gazâ-yı Körfoz.....	216
14. Feth-i Vilâyet-i Boğdan.....	219
15. Diğer Makâle-i Frendeş.....	237
16. Feth-i Estoni Belgrad.....	240
17. Makâle-i Elkas Mîrzâ Birâder.....	249
18. Feth-i Tımışvar ve Ba'zı Husûn.....	262
19. Ba's-ı Asker-i Bed-yâr-ı Îrân.....	267
20. Vak'a-i Konya.....	285
21. Muhasarâ-i Sigetvar.....	302
22. Bu Makâle Sultân-ı İlliyyîn Hazretleri Te'sîs Buyurdıkları Cevâmi' ü Savâmi'ler Beyânındadır.....	322

23. Makâle-i Şeh-zâde-i Sultân Mustafâ.....	325
24. Makâle-i Vüzerâ-yı İzâm.....	325
25. Makâle-i Ulemâ-yı Kirâm.....	327

III. BÖLÜM SÖZLÜK

1. Kelimeler ve Kelime Grupları.....	363
2. Arapça-Farsça Ayet, Hadis, Dua İbareleri, Kelâm-ı Kibâr, Atasözü, Kalıp Sözlük.....	570
DİZİN	583
EKLER	593

III. BÖLÜM

SÖZLÜK

1. Kelime ve Kelime Grupları

-A-

ābā vü ecdād: Atalar, babalar
ābā vü ecdād-ı cennet-me'ād: Cennete dönen atalar ve babalar
ābdār: Keskin, parlak
ābgīne: (Far.) 1) Şişe, sürahi 2) Sırça cam 3) Ayna 4) Elmas
āb-ı nāb-ı tedbīr-i işābet-pezīr: İsa-bet gösteren önlemin saf suyu
ābiş-ḥ'ār: (Far.) İçme kabı, hayvan sulama yeri
ābiş-ḥ'ār-ı düşmen-i rū-siyāh: Kara yüzlü düşmanın su içme kabı
ablāk: (Ar.) Akli karalı, alaca at
ablāk-ı tiz-tāz-ı vehm ü ḥayāl: Zan ve hayalin hızlı koşan alaca atı
āb-rīz: (Far.) Su dökmeye yarayan kap, ibrik
āb-rīz-i ḥāliş-i me'ānī-i bedī'ü'l-beyān: Anlatımın güzel manalarının halis ibriği
āb-rīz-i rūḥ-ı kelām: Sözün ruhunun ibriği
āb-rūy: Yüz suyu, şeref, haysiyet
āb-rūy-ı memālik-i 'Arab: Arap ülkelerinin şerefi
ācāl: (Ar. ecel ç.) Eceller, ölümler

āfāk: (Ar. ufq ç.) 1) Ufuklar 2) İnsanın kendi dışındaki varlık alemi 3) Etraf, çevre
āfāk-ı āyīn-i dīrīn: Eski törelerin varlığı
āfāk-ı sūdde-i sidre-maḳām: Sidre makamlı kapı eşliğinin çevresi
āftāb: (Far.) Güneş
āftāb-ı 'ināyet-i ilāhī: Allah'ın ih-san güneşi
āftāb-ı serī'ü's-seyr-i ḥayāt: Hayatın hızla geçen güneşi
āğāste: (Far. āğuşten'den) Bulaşmış, bulanmış
āğāste-i ḥūn u ḥāk: Toprak ve kan bulaşmış
āgāz: (Far.) Başlama
āgāz-ı cilve-sāz: Görünmeye başlama
āgāz-ı deryūzeğer: Dilencilige başlamak
āgāz-ı gāretger-i cünd-i şitā: Kış askerinin yağma etmeye başlaması
āgāz-ı muṭāraḥa-i ḳur'a-i müşāhere: Kiralık (askerlerle) savaş kurasında konuşmaya başlama

āġāz-ı şefā' at ü ħ'āhişgeri: Bağışlanma istemeye başlama

āġāz-ı tedārik-i esbāb-ı ceng: Savaş araçlarını elde etmeye başlama

āġāz-ı tīġ-güzārī: Kılıç geçişlerinin başlaması

āġīn: (Far.) Eklendiği kelimeye dolu, dolmuş anlamı verir.

āĥād: (Ar. aĥad ç.) 1) Birler 2) Kişiler, şahıslar

āĥād-i nass: Sıradan kişiler, avam tabakası

aĥbār: (Ar. ĥaber ç.) Haberler

aĥbār-ı mesār-i teşĥir-i ĥişār-ı Bögürdelen: Bögürdelen hisarının ele geçirilmesinin sevinçli haberleri

aĥbār-ı meserret-āşār-ı inkisār-ı düşmen-i nigünsār: Baş aşığı olmuş düşmanın ümitsizliğinin sevinçli haberleri

āĥeng: (Far.) 1) Yönelme, teşebbüs etme 2) Ezgi, nağme

āĥeng-i āşüb u ceng: Savaş ve karışıklığa yönelme

āĥeng-i dehliz-i güriz: Kaçma dehlizine yönelme

āĥeng-i rāh-ı firār: Kaçış yoluna yönelme

āĥeng-i rāh-ı idbār: Talihsizlik yoluna yönelme

aĥfād: (Ar. ĥafid ç.) Torunlar

aĥkām: (Ar. ĥukm ç.) Hükümler

aĥkām-ı kavāyim-i ra' iyyet-nüvāzi: Halkını koruyan (padişahın) buyruklarının hükümleri

aĥkām-ı lāzımü'l-iĥtirām: Önem verilmesi gereken hükümler

aĥlāt-ı reddiyye: Kabul edilmeyen unsurlar

aĥmāl u cimāl: Yükler ve develer

aĥmāl: (Ar. ĥaml'dan) Yükler

aĥmer-i ħānī: Kıpırmızı

aĥrā: (Ar.) En uygun, en değerli

aĥrār: (Ar. ĥurr'den) Hürler, esir olmayanlar

aĥşām: (Ar. ĥaşem ç.) Bir büyük zatın yakınları, maiyeti

aĥter: (Far.) Yıldız

aĥter-i neyyir-i sipihr-i vücūd: Vücut göğünün parlak yıldızı

**āĥū-yı dām-ceste ve tīĥū-yı bend-
reste:** Tuzaktan kaçmış ceylan ve bağdan kurtulmuş çil kuşu

aĥyānen: (Ar.) Zaman zaman, ara sıra

aĥz-ı şār: Öcünü almak, intikam almak

aĥdāĥ: (Ar. ĥadeĥ ç.) Kadehler

aĥlām: (Ar. ĥalem ç.) Kalemler

akmişe: (A. ĥumāş'ın ç.) Kumaşlar, dokumalar

aĥmişe-i reng-ā-reng: Renk renk değerli kumaş

ākrāb: (Ar. ĥurb'dan) En yakın

aĥşā: (Ar. ĥaşv'dan) 1) Uzakta bulunan, irak 2) En son uzakta bulunan, son sınır

aĥşā-yı memleket: Ülkenin en uzak köşesi

**aĥtār-ı memālik-i maşūnetü'l-
mesālik:** Korunan yollara sahip ülkelerin dört bir tarafı

zîver-i gerden u gûş-ı hûş: Akıl ku-
lağının ve boynun süsü

zîver-i sürür-encâm-ı vişâl: Kavuş-
manın sevinçle sonlanan süsü

ziyâ: (Ar.) Işık

ziyâ-bağş-ı şeş-cihât-ı cihân: Dün-
yanın beş yöresine ışık veren

ziyâ-güster: Işık yayan

ziyâ' : (Ar. zay' a ç.) Tarlalar, emlak,
arsalar

ziyâ' : (Ar.) Mahv ve yok olma

ziyâ' -ı pür-intifâ' : Faydalı emlak

**ziyâret-i ravza-i razıyye-i hazret-i
seyyidü'l-enâm:** Yaratılmışla-
rın efendisinin (Hz. Muham-
met) rıza bahçesini ziyaret etme

ziyy: (Ar.) 1) Kılık kıyafet, heyet
2) Biçim, şekil 3) Görünüş, gö-
rünüm

zuhr: (Ar.) İhtiyaç zamanında birik-
tirilip saklanan şey. (Genellikle
ahiret için kullanılır.

zuhrü'l-âhîret / zuhr-ı âhîret: Ahiret
azığı, salih ameller)

zuhr-ı aşhâbü'l-fezâyil: Erdem sa-
hiplerinin azığı

zuhrü'l-fuzâlâ 'i'l-mütebahhîrîn:
Çok bilgili olan, fazilet sahip-
lerinin azığı

zuhrü'l-ulemâ 'i'l-aşyâr: Hayırlı
din bilginlerinin azığı

zuhrü'l-ulemâ 'i'l-âmilîn: İlmiyle
amel eden din bilginlerinin azığı

zuhrü'l-ulemâ 'i's-sâde: Gösterişi
sevmeyen din bilginlerinin azığı

zuhûr-ı netîce-i küllî: Bütün sonuç-
ların ortaya çıkması

zuhûr-ı talî' atü'l-hayl-i şitâ: Kış
ordusunun öncü kuvvetlerinin
görünmesi

zuhûr-ı talî' atü'l-hayr: Hayrın ke-
şif kolunun görünmesi

zulem: (Ar. zulmet ç.) Karanlıklar,
zulmetler

zu' emâ: (Ar. za' im ç.) Zeamet sa-
hipleri

zu' m: (Ar.) Zan

zür-âzmâyân-ı mücâhidîn-i dîn:
Allah yolunda zahmet çekenler

zuyûf: (Ar. zayf ç.) Zayflar, misa-
firler

zuyûf-ı suyûf: Kılıçların misafir-
leri

zübdetü'l-meḥādîmî'l-kirâm: Ulu
kimselerin övgülerinin özü

zübûl: (Ar.) Sararıp solma, bozulma

zukkâm: (Ar. zuḳâm) Nezle

zül: (Ar.) Horluk, alçalma

zülâl: (Ar.) İçimi hoş, tatlı su

**zülâl-ı ḡarîbü'l-insicâl-i nükât ü
deḳâyık:** İnceliklerin ve nükte-
lerin yağın hoş içimli suyu

zülâl-i çeşmesâr-ı ma' delet-ittişâf:
Adalet sıfatlı kaynağının saf
suyu

zülâl-i terbiyet-i vâlid-i mâcid: Şanlı
babanın terbiyesinin saf suyu

zümre-i fuzâlâ 'i ma' ârif-i destgâh:
Kudretli sanat ve bilgiye sahip
faziletli kişilerin topluluğu

zürür: (Ar.) Güneşin doğması

zürür-ı dîde-i iftiḥâr: Övünme gö-
zünün doğuşu

2. Arapça-Farsça Ayet, Hadis, Dua İbareleri, Kelâm-ı Kibâr, Atasözü, Kalıp Sözler

aḥsene kulle şey'in ḫalākahu: (أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ) Yarattığı her şeyi güzel yapmış. (Secde 32/7)

arzu'llāhi vāsi'a: (أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ) Allah'ın arzı geniştir. (Nisâ 3/97)

aṭî'ü'llāhe ve aṭî'ü'r-rusûl ve üli'l-emri minkum: (أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin. (Nisâ 4/59, Nûr 24/54)

bel leccü fi 'utuvvin ve nufur: (بَلِّغُوا الْحَقَّ فِي عُرْوَةِ النَّوْثِ وَنُفُورٍ) Hayır onlar azgınlık ve nefretle direnip duruyorlar. (Mülk 67/21)

beşşiri'ş-şābirin: (وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ) Sabredenleri müjdele. (Bakara 2/155)

bi'l-luṭfi'l-'amim: (بِاللُّطْفِ الْعَمِيمِ) Herkese ait ihsanıyla

bi'l-vālideyni iḥsānā: (بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) Ana babanıza iyilik etmenizi (İsrâ 17/23)

bi't-ṭav' i ve'r-rızā: (بِاطْوَعٍ وَالرِّضَا) İsteyerek ve razı olarak

bi-cunūdin lemterevhā: (بِجُنُودِ أَلَمٍ تَرَوُهَا) Sizin görmediğiniz bir ordu ile (Tevbe 9/40)

bi-emri'llāhi te'ālā: (بِأَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى) Yüce Allah'ın emri ile

bi-emrihi te'ālā: (بِأَمْرِهِ تَعَالَى) Allah'ın emri gereği

bi-ḫabli't-tevekkül: (بِحَبِّ التَّوَكُّلِ) Tevekkül ipi ile

bi-irādeti'llāhi te'ālā: (بِإِرَادَةِ اللَّهِ تَعَالَى) Allah'ın dilemesi ile

bi-luṭfihi te'ālā: (بِلُطْفِهِ تَعَالَى) Allah'ın bağışlaması ile

bi-minneti subḫānehu: (بِمَنْتِ سُبْحَانِهِ) Şükür ve hamt eksikliklerden uzak (olan) Allah'adır.

bi-minneti te'ālā: (بِمَنْتِ تَعَالَى) Allah'ın lütfü ile

bi-'avnihi sübhānehu: (بِعُونِهِ سُبْحَانِهِ) Allah'ın yardımı ile

bi-'avnihi te'ālā: (بِعُونِهِ تَعَالَى) Allah'ın yardımı ile

bi-'ināyeti'llāhi te'ālā: (بِعِنَايَةِ اللَّهِ تَعَالَى) Allah'ın bağışı ile

bi-rağmi a' dā: (بِرِغْمِ أَعْدَاءِ) Düşmanlara rağmen

bi-tarīqi'l-'āde: (بِطَرِيقِ الْعَادَةِ) Âdet olduğu üzere

cāhidi'l-kuffāre ve'l-munāfiḳin: (جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ) İnkarcılarla iki yüzlülerle savaş. (Tevbe 9/73)

ca'āl'nākum ḫalā'ife fi'l-arz: (جَعَلْنَاكُمْ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ) Onların yerine sizi getirdik. (Yûnus 10/14)

celle celāluhu: (جَلَّ جَلَالُهُ) Azameti yüce ve ulu olan (Allah)

celle celāluhu ve 'amme nevāluhu: (جَلَّ جَلَالُهُ وَعَمَّ عَمَّ نَوَالُهُ) Onun şanı yücedir, Allah'ın bağış ve ikramı tüm varlığı kaplamıştır.

ce'alnā zuhūri'l-ḳavmi fi'l-ḫarbi evcehā: (جَعَلْنَا ظُهُورَ الْقَوْمِ فِي الْحَرْبِ) Harpte kavmin ortaya çıkmasını (onun zirvesi) olarak biz yaptık.

cezā bi'l-miśl: (جَزَا بِالْمِثْلِ) Aynı ile cezalandırma.